

Η ΠΟΛΥΣΥΝΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΕΚ ΤΗΣ 1ης
κής συγκίνησης που ο άνθρωπος νοιώθει σ'ένα ταξίδι. Οι ταξιδιωτικές του σελίδες δέ σταματούν, δέν επιμένουν στην φυσική ωραιότητα, μά προχωρούν κιάγκαλιάζουν τόσο περιπαθια και τις λοιπές εκδήλωσες ενός τόπου—ιστορικές, κοινωνικές, καλλιτεχνικές κ.λπ.

Τόν κριτικό, τόν δοκιμογράφο και τόν αισθητικό δέν τόν βρίσκουμε σέ μεμονωμένες εργασίες. Οι σκέψες του αισθητικού, του κριτικού—όχι βέβαια μέ τή στενή έννοια που τόν δίνουν οι ασχολούμενοι μέ τά περιοδικά—είναι κατασπαρμένες, είτε σέ κεφάλαια είτε σέ φράσες, σόλο του σχεδόν τό έργο, και συγκεκριμένα στις ταξιδιωτικές του σελίδες και τούς προλόγους τών βιβλίων του. Ός κιά ιστορικός της τέχνης και του λόγου υπάρχει έτοι. Μόνο που έδω μάς έδωσε και κάτι μεμονωμένο, τήν «Ιστορία της ροσικής λογοτεχνίας».

Η ιδιότητα του Φιλόσοφου Καζαντζάκη είναι μιά ιδιότητα που κυριαρχεί θριαμβέντικά από έργο του. Και στην κιά άσημαντη καζαντζακική σελίδα είναι άδύνατο νά μή βρούμε φιλοσοφικούς ύπαινιγμούς. Η φιλοσοφία του Καζαντζάκη δέν είναι στεία, σχολαστική, τετριμμένη. Πατεί πάνω σέ βάσες νέες, ζωντανές, προοδευτικές που μπορεί νά ναι τολμηρές, παράξενες μά ωστόσο ύπολογιστες. Δέ σταματά σ'ένα δόγμα οδ μιά μορφή. Είναι άνήσυχη και πλαταινει κιάγκαλιάζει κιάθε εκδήλωση του ανθρώπινου πνεύματος και ιδιαιτέρα τήν κοινωνική και θεροκεντική. Η κοινωνική και θεροκεντική εκδήλωση του ανθρώπου ορθώνονται σάν δυό μεγάλα αίνιγματα—Σφίγγες που όμως εκείνος καταφέρνει ύστερα από άγώνα πολύ νά τόν δώσει κάποια έρηνησία. Η φιλοσοφία του Καζαντζάκη γνώρισε πολλά μεταβατικά στάδια. Ξεκινά άπ' τόν ιδεαλισμό, παραδέρνει για πολύ στό βουδισμό, έρωτο τρωπει μετά μέ τήν φιλοσοφία της παρακμής του Μπερζόν για νά καταλήξει οριστικά στόν ιδεαλιστικό μηδενισμό του Νίτσε. Η φιλοσοφική σκέψη του Καζαντζάκη οδλες της τις εκδήλωσες χαρακτηρίζεται για τή διαύγειαν και τήν πειστικότητα της.

* * *
Υποσχεθήκαμε στην άρχή πως έδω θα προσδιορίζαμε τις αιτίες που στάθηκαν άφορη

στη δημιουργία της πολυσύνθετης καζαντζακικής συγγραφικότητας. Και λέμε πως τούτες στάθηκαν οι κυριότερες αιτίες: Τό ταλέντο, ή πλαταιά μόρφωση, τό ταξίδι και τό ακατάβλητο κιάλαένα άναγεσμένο πάθος για γράψιμο. Και χαρακτηριστικό δείγμα του τελευταίου είναι, που όντας βαρεία άρρωστος ύπαγόρεψε τό μισό άπ' τόν «Φτωχούλη του Θεού». Τό ταλέντο στόν Καζαντζάκη δέν είναι ταλέντο περιορισμένης μορφής, όπως συμβαίνει σάλλους γίγαντες του λόγου μας και συγκεκριμένα στό Σολωμό και στόν Παλαμά. Σατούς λογουάκη βρίσκουμε μονομορφία, δηλαδή έχουμε τό ταλέντο του ποιητή και μόνο του ποιητή, ένω στόν Καζαντζάκη βρίσκουμε πολυμορφία. Τό ταξίδι στάθηκε ένας άξιοσημείωτος παράγοντας. Του αύξησε τόν πλούτο της μόρφωσης, της εμπειρίας και τούδωσε καθαρή συνείδηση της όμορφιάς. Τό γράψιμο του χάρις στό ταξίδι πήρε σιγονιά, χρώμα και ζωντάνια, παλμώδικο και λυρικό άθος, κιάχι άνακρίβειαν και άοριστία, σέξο και λιτό άθος που μέ τήν φαντασία δημιουργείται. Τώρα χάρις στην πλαταιά μόρφωση του δημιουργού του τό καζαντζακικό έργο όφείλει τή μοναδικότητα και τήν εκτίμηση που τό τούλιε, «Όσο για τό ακατάβλητο κιάλαένα άναγεσμένο πάθος του για γράψιμο, μπορούμε νά πούμε έάστερα πως στάθηκε ένας πολύς σοβαρός παράγοντας που έδωσε στό καζαντζακικό έργο άδιάρρηκτη και συνεχή άνοδο προς τήν λαγκομοιότητα.

Ο ΔΟΛΟΦΟΝΟΣ
ΤΗΝ ΒΡΗΚΕ
ΣΤΟ ΛΟΥΤΡΟ ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΕΥΛΟΤΕΧΝΙΑ

Είς
κών
μία
χρει
των
προ
παρ
σού
κάτ
εκα
δρε
της
δο
τό
λά
30

Η ΠΟΛΥΣΥΝΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Του **ΜΙΧΑΗΛ ΓΡΗΓΟΡΑΚΗ**

Είναι αναμφισβήτητο πιά, πώς ο Καζαντζάκης έχει καθιερωθή σαν η πιο πολυσύνθετη μορφή των γραμμάτων μας. Το συγγραφικό του δαιμόνιο υπήρξε υπηρέτης όλων σχεδόν των ειδών του έντεχνου λόγου και μάλιστα τόσο αποδοτικά και περιτεχνα. Μέσα του είχε μια συγγραφική υπερένταση μπορούμε να πούμε, που τον έσπρωχνε ολοένα κιάνικανοποίητα προς όλες τις κατεύθυνσεις του έντεχνου λόγου. Έτσι έχουμε τον ποιητή Καζαντζάκη, το μυθιστορηματογράφο, το δοκιμογράφο, τον ταξιδιογράφο, τον μετα-

φραστή, τον κριτικό, τον θεατρογράφο, τον αισθητικό, τον ιστορικό της τέχνης και του λόγου, και τέλος έχουμε το φιλόσοφο. Σόλα αυτά τα λογοτεχνικά είδη ο Καζαντζάκης εργάστηκε με φανατισμό και πλήρη συναίσθηση των εθνικών των. Γιαυτό και η μεταξύ των υπερόχη λίγο διαφέρει' όπως και σε λογοτεχνική αξία κιάρτιότητα δεν ύστερούν. Ως εκ τούτου κι' ο πιο απλός μελετητής η αναγνώστης του καζαντζακικού έργου αντιλαμβάνεται τη σταθερότητα και τη μεστότητα της πολυσύνθετης αυτής δουλειάς. Για

νά μπορέσει τώρα ο καθένας να νιώσει και ναξιολογήσει λεπτομερικά και πλατύτερα την κάθε συγγραφική ιδιότητα του Καζαντζάκη θα πρέπει σε καθεμιά χωριστά να αναφερθούμε, πράμα που με τον καιρό θα πράξουμε. Έδω τώρα, έτσι συγκεντρωτικά και γενικώτερα, θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε την πολυσύνθετη καζαντζακική συγγραφικότητα, μα περισσότερο να προσδιορίσουμε τις αιτίες που στάθηκαν άφορη στην δημιουργία της.

Πρώτη και κυρίαρχη ιδιότητα είχε η ιδιότητα του ποιητή. Μια ιδιότητα που τόσο είχε επηρεάσει τον Καζαντζάκη, φέρνοντας τον στο σημείο να φερώνεται γιαυτό το περισσότερο μέρος της ζωής του και του καλλιτεχνικού του δαιμόνιου. Η ποίηση για τον Καζαντζάκη

είνε κάτι το υπερβολικά ωραίο, γιαυτό και δικαιολογείται η πολύχρονη θητεία του σ'αυτή. Την αισθάνεται σαν ύπερούσια και μυστηριακή αποκάλυψη, ίδια όπως την αισθανθήκαν ο Όμηρος, οι τραγικοί, οι μυστικώπαθοι ποιητές της Ανατολής και οι κορυφαίοι λυρικοί Δάντης, Σαίξπηρ, Γκαίτε, Χάινε.

Δεύτερη ιδιότητα, αρκετά σημαντική κι αξιόλογη, είναι του μυθιστορηματογράφου. Αυτή ουσιαστικά φάνηκε σ'αυτή στερνιά της ζωής του, κι αυτό, γιατί όπως κι' ο ίδιος ώμολόγησε, δεν του ήταν ποτε να καταπιεστήμερομάντζα. Ένοιωθε να τον φοβίζει θαρρείς το πλάσμα σκέψεων και περιγραφών του ίδιου αυτού, πράμα που θαόχουνταν σάντιθεση με τις αυστηρές ποιητικές του αρχές. Κι' έδω ο Καζαντζάκης διάθεσε τις

καλύτερες πνευματικές του δύνες. Το μυθιστορηματικό του έργο έτυχε τούτου του ευεργετήματος. Δημιουργήθηκε στην τελευταία καζαντζακική περίοδο, μια περίοδο δηλαδή αρκετά ώριμη και γόνιμη' έτσι μετουσιώθηκαν σ'αυτό γνώσεις και καλλιτεχνικές αξίες που το καζαντζακικό δαιμόνιο επί σαράντα χρόνια μάζευε διαβάζοντας η ταξιδεύοντας.

Η επιθυμία του να κάνει την πλατεία μάζα να γνωρίσει τάχατα και ξένα άριστουργήματα, μα και να εξασφαλίσει τα προς το ζείν σε δύσκολες στιγμές της ζωής του, έβαλαν στον Καζαντζάκη την ιδέα του μεταφραστή. Ο Καζαντζάκης είχε μια αρκετά καλή ξενόγλωσση και τάρτιση, όπως επίσης είχε και μια πλατύτερη γνώση του αρχαίου γλωσσικού ιδιώματος και

μάλιστα του δημηρικού. γιαυτό και μ'αυτή έδωσε μετάφρασεις γλαφυρότατες κι εκφραστικότερες που διατηρούν άκμαία την αρχιτεχτονική του πρωτότυπου. Κείμενα του Όμηρου, του Δάντη, του Γκαίτε, του Χιμένεθ κι άλλων πολλών ποιητών και πεζογράφων μεταφράστηκαν απ' τον Καζαντζάκη και μένουν σαν κλασικά μεταφραστικά κείμενα!

Θεμενός από πολύ νωρίς με την ποιητική φλόγα των αρχαίων μας τραγικών, μπόρεσε και καλλιέργησε μέσα του ένα τραγωδιακό βίωμα που στο πρώτο κιόλας δημιουργικό του ξεπέταγμα τόνωνισε ικανό να του δώσει μορφή, έκφραση. Έτσι από πολύ νωρίς καταπιάνεται με τη συγγραφή τραγωδιών που θεωρούνται μαζί με τις τραγωδίες του Σικελιανού οι αντι-

προσωπευτικότερες της εποχής μας.

Η λαχτάρα που στον καθένα μας γενιέται, να γνωρίσει χειροπιαστά τόπους, λαούς, να δει την όμορφη αυτών μόλανοιχτα τα ματια, ήταν για τον Καζαντζάκη ένα πάθος: «Γι'αυτή ψυχή μου πούχες πάντοτε πατρίδα το ταξίδι» λέει στην «Οδύσειά» του κι αυτός ο στίχος [τόσο χαρακτηριστικά μ'αυτή εξωτερικεύει το πάθος του για το ταξίδι. Ο ίδιος πάλι μ'αυτή λέει στον πρόλογο ενός ταξιδιωτικού του βιβλίου πως: «το ταξίδι κι' η έξομογόηση (κι' η δημιουργία είναι η ανώτερη και πιστότερη μορφή της έξομολόγησης) στάθηκαν οι δυο μεγαλύτερες χαρές της ζωής μου». Γι'αυτό κι' όπως ξέρουμε τη μισή του ζωή σχεδόν την πέρασεν ταξιδεύοντας. Έτσι μπόρεσε χά

ρις στο πάθος του αυτό να γνωρίσει και να δει τόπους και λαούς, να νοιώσει από κοντά την φυσική όμορφη και το ιστορικό μεγαλείο των τόπων εκείνων που η ιστορική των σημαντικότητα χαράσεται άδρά πάνω στη γη. Τώρα η συχνή και προσωπική αυτή επαφή με τον κόσμο στάθηκε ένα ετύχημα για το καζαντζακικό έργο. Μετουσίωσε σ'αυτό την καθαρή συνείδηση της όμορφιάς και της γνώσης κι' έδωσε στην όλη του σύσταση μια διαύγεια κι' ένα παλμό λήπτερης, ζωογόνας σκέψης. Παράλληλα δέ, χάρισε στην πεζογραφία μας τις πρώτες άξεπεραστές ταξιδιωτικές σελίδες. Ο ταξιδιογράφος Καζαντζάκης θεωρήθηκε όμοφωνα σαν ο πιο γλαφυρός και παραστατικός έρμηνευτής της ψυχής (Συνέχεια εις την Β' σελ.)

Συλλογή Γραμματικής
4-12-60

ΜΟΥΣΕΙΟΝ